

УДК 613:371.7

Загородній В.В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'Я ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В статті проведено науковий аналіз літературних та статистичних даних, що стосуються стану здоров'я дитячого населення. Встановлено, що за останні 10 років в Україні відмічається зростання захворюваності та поширеності хвороб дитячого населення. До головних факторів, які негативно впливають на стан здоров'я дітей шкільного віку належать фактори шкільного середовища: гіподинамія, навчальне навантаження, нераціональна організація навчально-виховного процесу та екологічна ситуація.

Ключові слова: захворюваність, поширеність хвороб, дезадаптація, дитяче населення, шкільне середовище.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. У системі цінностей та пріоритетів державної політики кожної цивілізованої держави є охорона здоров'я дитячого населення, забезпечення їх захисту та розвитку. Підписання в 1991 році Урядом України Конвенції про права дитини є підтвердженням визнання державою першочерговості інтересів дітей. На це націлює політика Всесвітньої організації охорони здоров'я, одним із стратегічних завдань якої визначено забезпечення здорового початку життя, поліпшення можливостей для росту і розвитку дитини, зниження смертності немовлят, частоти природжених вад і відхилень у стані здоров'я, травм та захворювань.

У період політичних та економічних реформ в Україні виникає ряд проблем, які негативно відбиваються на здоров'ї різних груп населення, насамперед дитячого, яке завжди є найбільш вразливим.

Результати різноманітних досліджень свідчать про наявну тенденцію погіршення показників здоров'я дітей та підлітків в Україні [1-3]. Спостерігається кількісне зростання функціональних розладів, гострої та хронічної соматичної захворюваності, вроджених вад розвитку, синдрому дезадаптації, морфо функціональних відхилень, зростає число дітей інвалідів. Викликає чималу стурбованість і той факт, що збільшується кількість дітей із розладами психіки та поведінки, відповідно зменшується група здорових дітей [4-6].

Тому в умовах реформування системи освіти, яку декларує сьогодні Міністерство освіти і науки України зусилля педагогів, медиків і батьків повинні бути направлені на збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Мета роботи – провести науковий аналіз, обробку та узагальнення літературних та статистичних даних стану здоров'я дітей та підлітків в Україні. Визначити основні фактори, які негативно впливають на здоров'я підростаючого покоління та запропонувати заходи для його поліпшення.

Результати досліджень. Протягом досліджуваного періоду розвитку системи охорони здоров'я вивченню захворюваності та поширеності хвороб приділялась велика увага науковців (М.Я. Віленського, О.О. Дуда, Т.Ю. Круцевич, О.М. Лук'янова, І.В. Муравов, А.В. Терещенко). Слід відзначити, що захворюваність та поширеність хвороб вивчалася за даними спеціальних досліджень, у тому числі поглиблених, у роки проведення переписів, за статистичними даними медико-статистичних служб, мережа яких станом на сьогоднішній день є досить розгалуженою і дозволяє отримувати диференційовану картину захворюваності різних статево-вікових і територіальних груп населення. Ці показники характеризують стан адаптації населення різних вікових груп до змін навколишнього середовища, умов перебування в організованих колективах дітей та підлітків, патологію, з якою працює мережа, і дозволяє оцінювати ефективність профілактичних заходів, розробляти обґрунтовані програми збереження та зміцнення здоров'я населення.

Для характеристики стану здоров'я населення важливими є показники поширеності хвороб, тобто частоти всіх хвороб, які зареєстровані в населення протягом року та захворюваності, тобто частоти тих хвороб, які в поточному році виявлені вперше.

Зауважимо, що захворюваність населення України за даними звернень у лікувально-профілактичні заклади протягом останніх 10-років має тенденцію до погіршення і становила 62,4 – 68,5 тисяч випадків на 100 тисяч населення. В 2013 році в Україні було зареєстровано 31,02 млн. випадків хвороб [7].

Структура захворюваності за 10-річний період змінилась у зв'язку зі зменшенням питомої ваги хвороб органів дихання, травм і отруєнь і збільшення частки хвороб системи кровообігу, сечостатевої системи, кістково-м'язової системи та сполучної тканини.

Сьогодні структуру захворюваності населення України на 42,8% визначають хвороби органів дихання, на 7,2% – системи кровообігу, на 6% – хвороби шкіри і підшкірної клітковини [7].

Слід зазначити, що існують вікові відмінності в показниках захворюваності населення. Як правило, дитяче населення має найвищі рівні захворюваності, порівняно зі старшими віковими групами. Це зумовлено фізіологічними особливостями дитячого організму та впливом різних факторів, які мають негативний вплив на здоров'я підростаючого покоління.

Захворюваність дитячого населення України протягом 10-річного періоду коливалася в межах 1237-1394 випадків на 1000 дітей (2003-2013 рр). Захворюваність дітей була в 1,5 рази вищою, ніж підлітків і в 2,1 рази – ніж дорослих.

В основу структури поширеності хвороб серед загальної популяції дітей 0-17 років провідні місця посідають хвороби органів дихання (51,28% – перше рангове місце), хвороби органів травлення (6,96% – друге рангове місце), хвороби ока та його придаткового апарату (5,43% – третє рангове місце). Останні місця у структурі поширеності хвороб серед дітей віком 0-17 років посідають новоутворення (0,48%), природжені вади розвитку та хромосомні аномалії (0,44%) [3].

Отже, проведений аналіз динаміки захворюваності за основними класами хвороб засвідчив, що протягом десяти років зросла захворюваність органів дихання, ока та його придаткового апарату, вуха та соскоподібного відростка, природжених вад розвитку, хвороб системи кровообігу, новоутворень, травм, отруєнь та деяких інших наслідків дії зовнішніх чинників.

Серед позитивних змін у стані здоров'я дитячого населення необхідно відзначити зниження рівнів захворюваності на хвороби крові й кровотворних органів, ендокринної системи, розладів харчування та порушення обміну речовин, хвороб органів травлення, що вірогідно може бути зумовлено покращенням стану екологічної ситуації, так і поліпшенням якості медичної допомоги дітям.

Зі збільшенням віку дітей зростає частота хронічної патології, алергічних захворювань, неврозів, інших так званих хвороб цивілізації [8].

Стан психічного розвитку дітей є важливою характеристикою здоров'я. Дестабілізаційні процеси в суспільстві, психоемоційна напруга в сім'ях, виховних та навчальних закладах негативно позначаються на психічному розвитку дітей [8].

За даними наукових спостережень до головних факторів, які негативно впливають на стан здоров'я та фізичний розвиток дітей шкільного віку, належать фактори шкільного середовища. У вітчизняній та зарубіжній літературі зазначається, що незмінним та практично єдиним (після сім'ї) органом, який спроможний впливати на стан здоров'я дітей та підлітків, є навчальний заклад [10]. Високий темп та ритм життя, модернізація навчального процесу (перехід навчальних закладів на новий зміст, структуру і термін навчання) [7], інформаційні перевантаження висувають високі вимоги до організму школярів. Тривалий вплив несприятливих чинників: гіподинамія, навчальне навантаження, нерациональна організація навчально-виховного процесу, стресогенна дія якого веде до швидкого розвитку дезадапційного синдрому з невротичними реакціями різного ступеня вираженості, недостатня матеріально-технічна база навчальних закладів, якість та повноцінність харчування з часом приводять до формування стійкої патології.

Про патогенний вплив зниження рухової активності на організм дитини свідчать численні результати досліджень фахівців санепідслужби, що проводились в школах м. Черкаси, а саме: що у процесі навчання на статичне навантаження школярів припадає 67 – 72% від загальної кількості навчального часу, що й призводить до гіподинамії, яка супроводжується порушенням механізмів саморегуляції кровообігу та несприятливими зрушеннями в нервовій та серцево-судинній системах [9].

Науково доведено, що навчання у школі є стресом для дітей. Це пов'язано зі станом дезадаптації особистості (руйнуванням старих стереотипів у дитини) і важким періодом становлення нового стереотипу. А у зв'язку з недостатніми функціональними можливостями дитячого організму компенсація відбувається за рахунок такого ресурсу організму, як здоров'я. Саме тому у теперішній час однією з актуальних проблем є подолання станів дезадаптації у дітей молодшого шкільного віку, найбільш схильних до її формування.

За даними досліджень Няньковського С.Л., Яцули М.С., які вивчали стан здоров'я першокласників загальноосвітніх навчальних закладів протягом навчального року, було визначено, що вже через декілька місяців навчання у них погіршилось самопочуття і з'явилися різноманітні скарги, які можна трактувати як прояви шкільної дезадаптації. Серед них переважала швидка втомлюваність (50,7%), пригніченість настрою (49,3%), підвищена дратівливість (47,2%), головний біль (43,2%), порушення сну (40,7%), періодичний біль у животі (36,8%) [11]. Проблеми дезадаптації, які залишаються не вирішеними у молодшому шкільному віці, стають основою для усіяких відхилень психосоціального розвитку на наступних етапах онтогенезу. Особливо гостро вони проявляються у підлітковому віці, коли ефективність корекційної допомоги рідко досягає бажаного рівня [12].

У сучасній школі спостерігається високе навчальне навантаження, інтенсифікація навчального процесу за рахунок відновлення змісту освітніх програм, форм і методів навчання, створення нових моделей загальноосвітніх навчальних закладів. У той же час навчальна діяльність, як засвідчили численні дослідження, здебільшого залишається неадаптованою до особливостей розвитку і стану здоров'я сучасних школярів [13].

У результаті порівняльного аналізу встановлено, що протягом навчального року для освоєння шкільної програми в країнах Європи витрачається різна кількість годин, а саме: в Італії в рік на навчання витрачають 900 годин, у Франції – 746 годин, в Англії – 736, в Іспанії – 810, середня в Україні – 735 годин. Але фактично за результатами досліджень фахівці санепідслужби в м. Черкаси та за опитуванням батьків діти зайняті навчанням близько 840 годин, а в 10 – 11 класах при нормі 1030 навчальних годин на рік, фактично академічне навантаження сьогодні складає 1100 – 1200 годин. І це без урахування часу на виконання домашніх завдань учнями у другій половині дня. Наведені дані дають підстави стверджувати, що фактичне академічне навантаження значно перевищує встановлений норматив (735 годин), а відповідно часу на активний відпочинок, активний руховий режим і регулярні заняття фізичною культурою у дітей шкільного віку зовсім не залишається.

Перебування на свіжому повітрі, спілкування з однолітками за інтересами, ігри та інше нині замінили школярам телевізори та комп'ютери. Привертає увагу той факт, що фактично у всіх навчальних закладах розклади уроків не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, складені без врахування мінімальної та максимальної працездатності дітей та підлітків протягом дня та тижня. Розклад уроків складається без врахування ступеня складності предметів, не передбачають чергування впродовж навчального дня основних уроків з уроками динамічного змісту. Крім того, навчальні програми передбачають проведення великої кількості самостійних та контрольних робіт, термін проведення яких часто збігається на один тиждень – все це приводить до хронічної втомлюваності учнів. А остання в свою чергу призводить спочатку до функціональних розладів, а згодом і до виникнення хвороб.

Стає очевидним, що сьогоднішня система навчання у школі вимагає відповіді на багато запитань, що виникають у лікарів, педагогів та батьків дітей різного віку. Можна багато говорити про ефективність і корисність освітнього процесу, але не припустимо ігнорувати той факт, що більшість дітей закінчують школу з різноманітними захворюваннями, що формуються в період їхнього навчання. І тут є над чим працювати і освітянам, і медикам, і батькам, які мають дітей шкільного віку.

Останнім часом доведено, що на стан здоров'я школярів суттєво впливають також негативні екологічні фактори [14], зокрема забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та транспорту [15, 16]. Дитячий організм є найбільш чутливим індикатором ступеня забруднення навколишнього середовища, негативного впливу забруднювачів на стан здоров'я дітей.

Висновки. Таким чином, провівши аналіз, обробку та узагальнення літературних та статистичних даних стану здоров'я дитячого населення, приходимо до висновку, що за останнє десятиріччя здоров'я дітей та підлітків України має тенденцію до погіршення. Зокрема зросла захворюваність органів дихання, ока та його додаткового апарату, вуха та соскоподібного відростка, природжених вад розвитку, хвороб системи кровообігу, новоутворень, травм, отруєнь та деяких інших наслідків негативного впливу зовнішніх чинників в тому числі шкільного фактору. Сьогоднішній стан здоров'я дітей та підлітків ставить перед суспільством завдання комплексного підходу до оцінки здоров'я підростаючого покоління та розробки й реалізації комплексних програм спрямованих на збереження та зміцнення їхнього здоров'я.

Враховуючи той факт, що сьогодні очікується реформа шкільної освіти, необхідно: запобігти негативному впливу шкільних факторів на здоров'я дітей та підлітків; передбачити впровадження нових оздоровчих технологій, які б дали змогу попередити зростання функціональних порушень та органічної патології у школярів; забезпечити розробку, прийняття та виконання комплексних програм покращення стану навколишнього середовища, яке в умовах відсутності будь-якого контролю з боку держави, стає все більш агресивним по відношенню до здоров'я населення в тому числі дитячого; реалізовувати заходи з виховання у дітей та підлітків свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я, навчати здоровому способу життя.

І критерієм виконання цих завдань мають бути позитивні зрушення в показниках стану здоров'я населення, зокрема, дитячого.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на вивченні впливу факторів на здоров'я дитячого населення, особливо шкільного середовища в умовах проведення реформи шкільної освіти. Це сприятиме визначенню та проведенню необхідних заходів щодо покращення стану здоров'я дітей шкільного віку.

Використані джерела

1. Лук'янова О.М. Проблеми здоров'я здорової дитини та наукові аспекти профілактики його порушень / О.М. Лук'янова // Мистецтво лікування. – 2005. – №2. – С. 6-15.

2. Резніченко Г.І. Проблеми охорони здоров'я дітей та матерів на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення / Г.І. Резніченко, Ю.Г. Резніченко // Современная педиатрия. – 2005. – №2 (7). – С. 25-28.
3. Дуда О.О. Ситуаційний аналіз стану здоров'я дитячого населення / О.О. Дуда, А.В. Терещенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2014. – №2 (60). – С. 49-57.
4. Гребенюк М.П. Соціально-медичні фактори ризику для здоров'я дитячого населення / М.П. Гребенюк, С.В. Вітришак // Охорона здоров'я України. – 2002. – №3-4. – С. 12-14.
5. Неділько В.П. Шляхи покращення здоров'я школярів / В.П. Неділько, Т.М. Камінська, С.А. Руденко // Гігієна населених місць. – К. – 2004. – Вип. 44. – С. 546-549.
6. Сердюк А.М. Медична екологія і проблема здоров'я дітей / А.М. Сердюк // Журнал АМН України. – 2001. – Т.7, №3. – С. 437-449.
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік // Державна служба статистики України. – Т.21.
8. Підаєв А.В. Панорама охорони здоров'я населення України / А.В. Підаєв, О.Ф. Возіанов, В.Ф. Москаленко. – К. : Здоров'я, 2003. – С. 51-59.
9. Загородній В.В. Збереження здоров'я дитячого населення – найважливіше завдання суспільства / В.В. Загородній // Безпека життєдіяльності в освіті. – 2012. – №5(17) – С. 2-5.
10. Няньковський С.Л. Застосування полівітамінномінерального комплексу з пробіотиками Multitabs Імуно Кідс у школярів початкових класів у схемах покращення шкільної адаптації / С.Л. Няньковський, М.С. Яцула // Современная педиатрия. – 2008. – №4 (21). – С. 165-168.
11. Няньковський С.Л. Стан здоров'я першокласників, їх готовність до системного навантаження в школі / С.Л. Няньковський, М.С. Яцула // Здоров'я ребенка. – 2010. – №3(24). – С. 55-58.
12. Няньковський С.Л. Стан здоров'я школярів в Україні / С.Л. Няньковський, М.С. Яцула, М.С. Чикайло, І.В. Пасечнюк // Здоров'я ребенка. – 2012. – №5(40).
13. Коренев Н.М. Здоров'я школярів, сьогодення та проблеми на перспективу / Н.М. Коренев, Г.М. Даниленко // Охорона здоров'я України. – 2003. – №1(18). – С. 49-54.
14. Антипкін Ю.Г. Стан здоров'я дітей в умовах дії різних екологічних чинників / Ю.Г. Антипкін // Мистецтво лікування. – 2005. – №2. – С. 17-23.
15. Турос О.І. Стан здоров'я населення: народжуваність і смертність в промислових містах України з різним забрудненням атмосферного повітря. Дис. на здобуття канд. ... мед. наук : спец.14.02.01. "Гігієна" / О.І. Турос. – К., 1998. – 192 с.
16. Климчук М.А. Стан навколишнього середовища та його вплив на здоров'я населення Львівської області / М.А. Климчук // Довкілля та здоров'я. – 2005. – №3 – С.48.

Zagorodniy V.

MODERN HEALTH PROBLEMS OF SCHOOL AGE CHILDREN AND THEIR SOLUTIONS

In the article statistical data concerning the health status of the children population have been analyzed, processed and summarized. It was established that the incidence of child population in Ukraine during 10 – year period fluctuated between 1237-1394 cases per 1000 children (years 2003-2013). The incidence of children was 1.5 times higher than that of adolescents and 2.5 times than that of adults.

In the structure of prevalence of illnesses among children (0-17 years) the first place is occupied by respiratory diseases – 51.28%, the second is by Digestive diseases – 6.96%, the third – diseases of eyes and adnexa – 5.43%.

Analysis of morbidity dynamics by main disease classes shows that over 10 years the incidence of respiratory, eye and its adnexa, ear and mastoid congenital malformations, cardiovascular diseases, tumors, injuries, poisonings has increased greatly.

It was established that the main factors that negatively affect the health and physical development of school-age children are the school environment factors that include: lack of exercise, workload, poor organization of the educational process, material-technical base of educational institutions, quality of nutrition; environmental pollution.

Conclusions: The current state of health of children and adolescents is the community objectives for an integrated approach to assessing the health of the younger generation and development and implementation of comprehensive programs aimed to preserve and strengthen their health.

Given the fact that today the reform of school education is expected, it is necessary to prevent the negative impact of school factors on the health of children and adolescents, envisaging the introduction of new health technologies that would allow to prevent growth of disorders among schoolchildren.

It is necessary to ensure the development, adoption and implementation of comprehensive programs to improve the environment; implement measures to educate children and teenagers conscious and careful attitude to their own health, to teach healthy lifestyles.

Key words: *incidence, prevalence of diseases, exclusion, children population, school environment.*

Стаття надійшла до редакції 01.09.2015 р.